

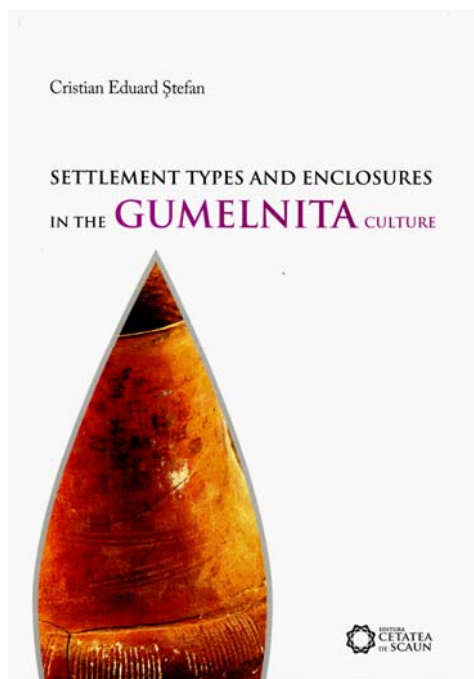
RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

CRISTIAN EDUARD ȘTEFAN, *Settlement types and enclosures in the Gumelnița culture*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2010, 134 p. (inclusiv catalog și bibliografie), 77 planșe.

Tânăra dar extrem de activa editura Cetatea de Scaun ne propune lucrarea unui la fel de tânăr și energic autor, Cristian Eduard Ștefan, pe o temă provocatoare, generoasă și mereu de actualitate: așezările culturii Gumelnița și sistemele lor de îngrădire. Acest volum reprezintă, de fapt, concretizarea într-o formă publicabilă a tezei de doctorat a autorului, intitulată *Tipuri de așezări și sisteme de îngrădire în cultura Gumelnița* și susținută în anul 2009, cu calificativul *cum laude*, la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București, sub îndrumarea științifică a Silviei Marinescu-Bîlcu.

După o succintă introducere semnată de coordonatoarea tezei de doctorat (p. 7-8), în primul capitol al volumului (p. 9-21) autorul face o prezentare generală a complexului cultural Kodžadermen-Gumelnița-Karanovo IV, în care punctează atât istoricul cercetărilor, cât și o discuție asupra cadrului geografic-natural, urmată de o prezentare a elementelor de paleo-economie. Deși judicios prezentat, cu etapele importante înregistrate de arheologia românească, de cea bulgară, dar și cu rezultatele meritorii înregistrate de echipele internaționale, istoricul cercetărilor rămâne totuși incomplet fără evocarea unei etape incipiente, aceea aparținând perioadei romantice a cercetării românești. Chiar și pentru un plus de culoare meritau măcar menționate cercetările lui Cezar Bolliac și ale lui Dimitrie Butculescu, în al treilea sfert al sec. al XIX-lea, în tellurile de la Țigănești, Zâmbreasca și Balaci.

Capitolul II (p. 23-40) este dedicat abordărilor teoretice, autorul structurându-și discursul astfel încât să încerce să finalizeze prin răspunsuri pertinente, coerente și de substanță întrebările generate de trei noțiuni fundamentale ale problematicei abordate:

conceptul de cultură arheologică, tellul și elementele lui definitorii, precum și conceptul de spațialitate în arheologie. Prin bogata și relativ recenta literatură utilizată, autorul translează discuția în domeniul „noii arheologii”.

Se trece apoi, în Capitolul III (p. 41-52), la o prezentare a sistemelor de îngrădire proprii așezărilor neo-eneolitice din Europa sud-estică, cu o specială privire asupra României. Incursiunea prin culturile Starčevo-Criș, Vinča, Vădastra, Boian, Precucuteni, Iclod, Petrești, Tiszapolgár, Stoicani-Aldeni, Sălcuța și Cernavoda I îi prilejuiește autorului punctarea a numeroase situații ce prefigurează tellurile gumelnițene, precum și, uneori, o re-interpretare critică a literaturii arheologice ce se referă la aceste complexe de habitat.

Subiectul capitolului IV (p. 53-68) repetă titlul volumului: tipurile de așezare și îngrădiri în cultura Gumelnița. Sunt discutate mai vechile (Morintz, Hașotti) sau mai noile (Pătrașcu, Andreescu, Ilie, Chapman și Gaydarska) tipologii sau categorisiri ale tellurilor și relaționările dintre formele de relief și cele de habitat. Teorii ale lui Chapman sau Bailey sunt exemplificate cu situații concrete întâlnite în tellurile gumelnițene. Acest capitol rămâne un set de referiri la situații bine alese din ansamblul cercetărilor de teren și teoretice, practic un stadiu al problematicii, autorul abținându-se de a face pasul următor, și anume avansarea unei tipologii proprii însoțită eventual de interpretarea, explicarea și exemplificarea acesteia.

Cea mai importantă contribuție personală adusă de autor în economia lucrării o reprezintă capitolul V (p. 69-76). Acest capitol reprezintă un studiu de caz asupra dinamicii habitatului eneolitic în nord-vestul Munteniei, în zona Argeș-Dâmbovița. Documentarea a fost făcută pe teren, împreună cu Mihai Florea, în noiembrie 2008 și aprilie, iulie 2009, după modelul „patentat” de Douglas Bailey pentru Bulgaria nord-estică. Pornindu-se de la obiectivul identificării în teren a celor 32 de așezări existente în acest areal menționate în literatură (numai 17 au putut fi regăsite), s-a ajuns la o analiză a evoluției locuirii de-a lungul neoliticului și eneoliticului, până la începuturile epocii bronzului. Autorul se achită acum, parțial, de o sarcină ridicată de capitolul anterior, propunând o împărțire după dimensiuni a tellurilor din arealul menționat (p. 73-74), rezultând cinci categorii, cu diametrul variind între maximum 20 m (de exemplu Teiu II - 10 x 13 m) și peste 80 m (de exemplu Glavacioc - 106 x 65 m). De asemenea, demn de reținut este faptul că tellurile acestui areal nu sunt întemeiate pe niveluri mai vechi Boian, ci apar mai degrabă drept rezultat al unei „colonizări” gumelnițene, la nivelul etapei B1.

Concluziile (p. 77-79) accentuează ideea existenței unui plan inițial în întemeierea așezărilor gumelnițene, cu locuințe aliniate, „străzi” interioare etc. și sisteme de îngrădire alcătuite din elemente precum palisade, valuri de pământ și șanțuri. De asemenea, autorul este de părere că o structurare de tip centru - periferie poate fi regăsită și în cazul habitatului gumelnițean: un miez opulent cu telluri bogate (Ruse, Sultana, Hârșova, Pietrele) și o periferie săracăcioasă, modestă (Teiu, Luncavița).

Catalogul așezărilor complexului cultural Kodžadermen-Gumelnița-Karanovo IV (p. 81-112) grupează 269 așezări, toate prezentate după o schemă unitară, menționându-se inclusiv formele de relief în cadrul cărora sunt amplasate, autorul cercetării arheologice, tipul și perioada cercetării, precum și, în măsura în care bibliografia le menționează, elemente de stratigrafie și complexe de locuire.

O bogată și bine reprezentată listă bibliografică însumând aproape 350 titluri (p. 113-134) dă măsura efortului depus de autor pentru o documentare cât mai completă și mai actualizată.

În sfârșit, ultima secțiune a lucrării este alocată ilustrației. Cele 77 planșe sunt alcătuite din desene, schițe, fotografii, planuri de amplasament, reconstituiri grafice, hărți etc., toate de bună calitate, inclusiv color. Multe dintre ele (graficele, hărțile, planurile de amplasament, fotografii din teren ale unor situri, fotografii ale unor inventare arheologice) aparțin autorului - o contribuție salutară, deloc de neglijat.

Vizibilitatea pe plan extern a volumului prezentat aici este asigurat, fără îndoială, de editarea lui în limba engleză, traducerea integrală a textului fiind rodul muncii Monicăi Nicolaescu, o reușită meritorie având în vedere mulțimea termenilor tehnici și de strică specialitate. Poate că ar fi fost indicat să existe în cuprinsul volumului un rezumat în limba română, având în vedere că literatura în limba engleză, deși comună și familiară pentru arheologii din generațiile mai noi, ridică încă probleme de accesibilitate pentru mulți dintre colegii trecuți de prima tinerețe.

Acum aproape 40 de ani, clasicul studiu *Tipuri de așezări și sisteme de fortificație și de împrejmuire în cultura Gumelnița* semnat de Sebastian Morintz (Studii și cercetări de istorie veche, XIII, 1962, 2, p. 273-284) deschidea calea unor astfel de preocupări duse mai departe, până astăzi, cu aceeași pasiune și stăruință (a se vedea, de exemplu, contribuțiile recente aduse de Douglas Bailey). Cartea lui Cristian Eduard Ștefan reprezintă o sinteză personală bine încheagată, un punct de vedere propriu care nu-și propune să dea răspunsuri ferme acestei problematice, ci mai curând să demonstreze că ea este încă extrem de actuală și că în ciuda numeroaselor și variatelor opinii științifice exprimate până acum, subiectul este departe de a fi închis.

Dragoș Măndescu